

Rumyana Zlatanova
(Germany, Heidelberg University)

Spartak Paskalevski. El Greco – Insights of the Spirit. Dialogue and Spirituality. Vol. 8. Sofia: TEMTO, 2019, 697 p.

Abstract: This unique interdisciplinary large-scale study outlines the artistic evolution of El Greco – a notable representative of the Golden Age of Spanish painting – set against the backdrop of his era. The author subjects to a multifaceted scientific analysis definitive scientific, philosophical, aesthetic and artistic interactions spanning from the Middle Ages and Post-Byzantinism to post-Renaissance and Mannerism. The shaping of the artist is traced in the context of intercultural dialogue and the artistic systems of Crete, Venice, Rome and Spain. El Greco's style weaves philosophy, mystical experience and Renaissance insights into man's mission in the world.

Rumjana Zlatanova
(Deutschland, Heidelberg)

Spartak Paskalevski. El Greco – Eingebungen des Geistes. Dialog und Dimensionen des Geistes, Bd. 8. Sofia: TEMTO, 2019, 697 S.

Resümee: In der interdisziplinären und ihrer Vorgehensweise nach einmaligen komplexen Untersuchung wird die schöpferische Evolution El Grecos, eines herausragenden Repräsentanten des goldenen Zeitalters der spanischen Kunst (El Siglo de Oro) und seiner Epoche, dargestellt. Führende wissenschaftliche, philosophische, ästhetisch-schöpferische und künstlerische Wechselbeziehungen aus der Zeit des Mittelalters und Postbyzantinismus bis zur Postrenaissance und dem Manierismus werden einer vielschichtigen Analyse unterzogen. Ihren Projektionen gegenübergestellt eröffnen sich die inneren Mechanismen der geistigen und intellektuellen Aspekte, die den Künstler prägen und seine Einzigartigkeit bestimmen.

Румяна Златанова
(Германия, Хайделберг)

Спартак Паскалевски. Ел Греко – Прозренията на Духа. Диалог и духовност. Т. 8., София: TEMTO, 2019, 697 с.

Новоизлязлата монография на проф. д.и.н. Спартак Паскалевски „Ел Греко – Прозренията на Духа” впечатлява с интердисциплинарната си проблематика. Насочена е към вниманието на изкуствоведите и на интересуващите се от история и теория на

изкуството. Уникалното в подхода си изследване върху творческото формиране на Ел Греко и неговата епоха е резултат от многогодишни научни проучвания. Застъпените в книгата отделни аспекти от теорията и художествената практика на Средновековието, Поствизантизма и Ренесанса авторът представя успешно на конференции и симпозиуми, състояли се у нас и в чужбина, в периода от 1996 до 2004 година.

По време на специализации в Италия (1996-1999 г.), авторът получава три последователни награди като признание за оригиналния си аналитичен изследователски подход. За интерес към личностното и творческото присъствие на Спартак Паскалевски в областта на културата и историята на изкуството, както и към представянето му на международни художествени форуми, говори и публикацията за него от проф. Рикардо Бутафава в сп. „Arte Cristiana“ (2001, № 806, 377-382). Общуването му с научни авторитети, изследващи проблемите на Ренесанса и Маниеризма, съпътстват по-нататъшната му работа. Знаменателно е сътрудничеството му с професор Бруно Де Марки, при осъществяването на редица научно-художествени проекти през периода 1998-2004 година. Признанието си към интелектуалния кръг около професор Де Марки, обединяващ учени от Франция, Италия, САЩ, Израел, Великобритания, Канада и пр., Спартак Паскалевски отразява в посвещението върху началната страница на книгата:

На проф. Бруно Де Марки, който съграждаше мостове от човешки, културни и цивилизационни хоризонти / Al prof. Bruno De Marchi, costruttore di ponti dagli orizzonti umani, culturali e civilizzatori.

За осъществяване на изследователския си замисъл, Спартак Паскалевски провежда системни проучвания в редица европейски библиотеки, анализира значителна по обем научна литература, свързана с творчеството на Ел Греко, обръща специално внимание на Гръцкия институт във Венеция и дейността на неговите сътрудници, особено на Н. Панайотакис и проучванията му във венецианските архиви. Литературата (с. 571-583) от 273 заглавия отразява значителна по обем информация, включени са множество публикации от юбилейни тематични каталози на галерии от Европа и САЩ, притежаващи творби на Ел Греко, както и актуални сборници, посветени на художника, които очертават постигнатата до този момент степен на информираност по отношение личността на Ел Греко. По инициатива на професор Никос Хаджиниколау, в Университета на Ретимно на о. Крит се провеждат научни симпозиуми, публикациите от които съдържат приносни изследвания на изтъкнати учени от цял свят, които разширяват не само представите за художника и неговото време, но разкриват и все още неразрешени въпроси.

В многоаспектния си научен анализ Спартак Паскалевски прилага системен подход, концептуално осъществен от него първоначално в издадения през 2008 г. монографичен труд „Проекции на сакралното в изкуството на балканските художници от 20-40-те години на XX век“. Дефинираните в труда понятия 'Модус', 'Технус' и 'Проекция' са приложени в аргументацията и на настоящата работа. Концептуалните им функции са основата, върху която авторът разгръща интерпретацията си при изследване на многопластовите културни взаимодействия и съответния художествен контекст, характерен за философско-теоретичните, културологичните и естетично-художествените процеси през XVI век. Похвална е изработката на внушителния Именен показалец (с. 584-607), в който са обхванати 1578 лични и местни имена. Във формата на диалог, в т. нар. Postscriptum (с. 633-657), се засягат отделни аспекти относно замисъла на книгата и процеса на нейното реализиране, и се прави преход към Приложението (с. 659-693), в което са представени три автори

интерпретационни серии (Ортогонии, Фонокриптограми и Елипсизматични студии), посветени на Ел Греко.

В отделните тематични части на монографията Спартак Паскалевски изследва конкретни страни на изпълнения с трагизъм XVI век, епоха на властови глобалистски тенденции, на географски открития, териториални експанзии, конфликти и религиозно съперничество. В динамично променящия се многостранен културен диалог, редом до исторически очертаните контексти на Италия, Франция и Испания, с техните локални особености, се отделя специално внимание на многопластовата духовна и сакрална памет на Средиземноморието (част VII, с. 455-488), предопределяща ценностната система на Европа. Формиралата се в процеса на историческия ход сакрална мрежа на християнството, свързана със съдбата на първоапостолите, придава символни значения на духовната памет: за Рим – с апостолите св. Петър и св. Павел, за Венеция – със св. Марко, за Испания – със св. Яков. Именно с тяхното евангелско мисионерство е свързан образният фундамент на византийската, ренесансовата и постренесансовата образна система и художествена практика.

На фона на извършващите се промени в европейската култура от XVI век, Спартак Паскалевски анализира мисловните нагласи в интерпретацията на определящи научни, философски, естетично-творчески и художествени взаимодействия. Авторът представя творческата еволюция на Ел Греко в контекста на маниеристичния и предбароковия диалог, актуализиращ елинистични и християнски ценности в художествения опит, протичащ в различни по своите стилови нагласи школи сред творците на Италия и Испания. Творческото и личностното разгръщане на Ел Греко е проследено в контекста на локалните взаимодействия в художествените системи на различни по място и време четири периода в неговото изкуство – на о. Крит, във Венеция, в Рим и Испания.

В изкуството на Венециански Крит (част I, с. 29-51) традиционната иконописна практика съхранява духа на поствизантинизма и същевременно адаптира художествени елементи под влияние на италианското изкуство. В художествения живот на Венеция (част II: Идеи и хоризонти на хуманизма, с. 52-133) античното, готическото и византийското наследство се развива новаторски и се обогатява с пластични идеи на ренесансовата образна система. Наред с идеите за универсума в архитектурата и музиката, култа към книгата и нейната памет, творческият елит на Венеция импулсира интелектуалния и художествения живот между възвишените пориви на идеалното и виталната сила на пародията.

Култовият и сакрален център Рим (част III: Между вечното и временното, с. 134-297) е анализиран в динамиката на променящите се значения на Вечното и Временното, амбициите на теокрацията в духа и нормите на контрареформацията и новата роля на твореца в изкуството. Спартак Паскалевски проследява влиянието на откритите оптико-магични аспекти на катаоптриката в контекста на иновативния потенциал на индивидуалния маниер, естетиката на Ломацо и експериментализма в италианското изкуство. На фона на доминиращите ритуали и властови знаци в ореола и сянката на императорския триумф в Испания (част IV: Власт и триумф, с. 298-361), авторът акцентира върху съдбата на идеите, свързани с хуманизма. А сакралният престиж на Толедо (част V: Дух и екстаз, с. 362-419) е разкрит в особената духовна атмосфера както чрез специфичната роля на испанския интелектуален елит, така и чрез духовната сила и екстатичния порив на испанския мистичен опит.

В част VI (Вдъхновение и креативност, с. 420-454) авторът отделя внимание на ателието на Ел Греко в Толедо. В съчетанието на традиционни иконографски модели и иновативни варианти, белязани с експериментална чувствителност, се разкриват изразните възможности на новите средства на графичния печат, свързан както с нуждите на испанския художествен пазар, така и с необходимостта от репродуциране на утвърдени живописни творби. Опирайки се на колекцията от ценни книги в личната библиотека на художника, документирани в описа на неговия син, Хорхе Мануел, Паскалевски разкрива особения ментален свят на Ел Греко. Научните интереси, нагласите към неизследвани нови хоризонти и ментални хипотези, които оживяват елинистични идеи, а чрез конструирането и прилагането на астролабията, стимулират възникването на идеи за визуализиране на вселенската геометрия в света на сакралното, моделират представите за безкрайното като хоризонт и смисъл на изкуството.

Ролята на античния и византийския мисловен свят от представи е анализиран в „Мистагогия на пространството и неговия иконичен логос“ (част VIII: Духовният свят на Ел Греко, с. 489-520). С очертаните концепти 'Модус', 'Технус' и 'Проекция', конституиращи сакралния феномен, Спартак Паскалевски анализира универсалния с духовните си послания индивидуален образен свят и пластичен изказ на Ел Греко. Чрез системно пораждащите понятия на византийската менталност: „парагогон“, „перихоресис“, „тема“ и „схесис“, авторът прониква аналитично в Художествения свят на Ел Греко (част IX, с. 521-544) и неговите формообразуващи принципи. В част X (Дух и материя, с. 545-569) уникалният стил на художника е анализиран като синергия на одухотвореност и въплътеност от функционирането на конституиращите художествения език елементи: пространство, форма, цвят и светлина.

В труда на Спартак Паскалевски са налице редица приносни моменти, които заслужават безспорно по-обстойно представяне. В обобщение следва да се подчертае постигнатият от автора внушителен енциклопедичен срез на многопластовите идейно-философски и художествени процеси на цял век. За пръв път се обръща внимание на артистичната другост на Ел Греко и на Антонио Васибеки в художествения живот на Венеция. За да разкрие спецификата на художествените процеси през XVI в., авторът разглежда във взаимодействие кодифициращата система на Джовани Ломацо, аурата на индивидуалния маниер и нагласите към катаоптрични експерименти през този период. Приносна е реконструкцията на менталния и духовния свят на Ел Греко въз основа на библиотеката на художника, както и анализът на идеалните и символните проекции на представата за Вселенска хармония чрез емпиричната актуализация на астрономическия инструмент астролабия. Интерес представлява предположението на автора за вероятната обвързаност на Ел Греко с малтийския орден. Уникален е подходът на Спартак Паскалевски при осъществяването от него интерпретация на образно-пластичния език на Ел Греко като синергиен феномен.